Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences

ISSN: 1306-7877 e-ISSN: 2147-5644

‘Kimlik’ İnşası Olarak Eğitim Faaliyeti: Bilgi Sosyoloji Çerçevesinde Bir Değerlendirme
Education activity as “Identity” Construction: An Evaluation in the Framework of Knowledge
Sociology

Mehmet Furkan ÖREN

Dr., Öğretmen, Vala Gedik Özel Eğitim Meslek Okulu

İstanbul, Türkiye

Dr., Vala Gedik Vocational School of Special Education

İstanbul, Turkey

mforen19@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7568-4166>

Makale Bilgisi / Article Information

<http://dx.doi.org/10.29238/tbd.2007.42144>

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 14.03.2020

Yayın Tarihi / Published: 25 Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June 2020

Cilt / Volume: 28

Sayfa / Pages: 177-192

Copyright © Published by Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences.

All rights reserved www.toplumbilimleri.com

‘Kimlik’ İnşası Olarak Eğitim Faaliyeti: Bilgi Sosyoloji Çerçevesinde Bir Değerlendirme*

Öz: Anlam arayışı insanın en belirgin özelliklerinden biridir. Diğer canlılardan farklı olarak anlamlar oluşturur ve kurgularız. Ancak zihinlerimiz verili değildir. Bilgilerimiz içinde yaşadığımız sosyal zeminden, zamanın ruhundan etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Bilgi ve bilginin oluşum süreçleri üzerinde yapılan çalışmalardan oluşan bir disiplin olan bilgi sosyolojisi, anlam örgülerinin çeşitli faktörlerden etkilenecek şekilde oluştuğunun altını çizmektedir. Önceki dönemlerde lokal ve yerel formlardan hareketle şekillenen insan bilinci, bugün küresel etkilere maruz kalmaktadır. Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal ağlar kitleleri etkilemekte ve anlam dünyalarını tüketim merkezli olacak biçimde şekillendirmektedir. Önceki dönemlerde bilincimizi, değer yargılarımızı, bakış açılarımızı içinde yaşadığımız mahalle, kültür ve medeniyet havzası şekillendiriyorken, günümüzde bu süreç daha küresel bir forma evrilmiştir. Bu açıdan bireylerin anlam örgülerinin, hayata bakış açılarının sağlıklı bir şekilde organize edilmesi önem kazanmaktadır.

Bu makale, bilgi sosyolojisinin kimi tezlerinden hareketle günümüz küresel etkilerine karşı bireylerin belli bir anlam ve değer örgüsü etrafında organize olmalarının önemli olduğunun altını çizmekte ve bilgi inşa sürecinde eğitimin önemine vurgu yapmaktadır. Makale genel anlamda literatür değerlendirmesi niteliğindedir. Çalışma okulların bilgi yapma, paradigma inşa etme ve belli bir varlık tasavvuru kazandırma açısından önemli olduğunun altını çizerek bu alandaki tartışmalara katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Sosyolojisi, Eğitim, Okul, Anlam, Kimlik, İnşa

Abstract: The search for meaning is one of the most prominent features of human. Unlike other creatures, we create meanings and we construct them. However, our minds are dataless. Our information is shaped by being influenced by the social ground that we live in and the spirit of time. The sociology of knowledge, which is a discipline consisting of studies on the formation processes of knowledge and knowledge, underscores that the meaning weaves are affected by various factors. Human consciousness, which was shaped by local and regional forms in previous periods, is exposed to global influences today. Social networks such as Facebook, Twitter, Instagram affect the masses and shape their world of meaning to be consumption-centered. While the neighborhood, culture and civilization basin in which we live are shaping our consciousness, value judgments and perspectives in previous periods, this process has evolved into a more global form today. In this respect, it is important to organize the meaning weaves of individuals and their perspectives on life in a healthy way.

* Bu çalışma 22-23 Şubat 2020 tarihinde İstanbul’da gerçekleşen Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumunda sözlü olarak sunulmuştur.

This article underlines that it is important for individuals to be organized around a certain meaning and value structure against the global effects of today based on some theses of the sociology of knowledge and emphasizes the importance of education in the process of knowledge building. The article is in general a literature review. The study aims to contribute to the debates in this area, underlining that schools are important in terms of making information, building a paradigm and giving an image of a certain asset.

Key Words: Sociology of Knowledge , Education, School, Meaning, Identity, Construction

GİRİŞ

İnsanlık tarihi iniş çıkışlarla doludur. Tarihin kimi dönemlerinde ortaya çıkan olgular tüm insanlığın kaderini değiştirmiş ve herkesi etkileme kapasitesine sahip olmuştur. Barutun icadı, matbaanın bulunması, sanayi devrimi gibi olguların her biri, insanlık tarihini derin bir şekilde etkilemiştir. Özellikle İngiltere’de ortaya çıkan sanayi devrimi, Fransa’da meydana gelen siyasi devrim ve İtalya’daki kültür sanat devrimi (rönesans) belki de insanlığın hayatını en fazla etkileyen unsurların başında gelmiştir.¹ İnsanlığın kozmolojiye, insana, çevreye ve tüm olgulara bakışını radikal bir şekilde değiştiren bu devrimler yeni bir anlam örgüsü, bu anlam örgüsünün taşıyıcısı olan modern okulların ortaya çıkması ve eğitimin kitleleşmesiyle sonuçlanmıştır.²

İletişimin gelişmesi, ticaretin uzak yerlere yapılmaya başlanması ve devlet sınırlarının giderek belirsizleşmesi, kimliksel altüst oluşları da beraberinde getirmektedir. Çok uluslu ticari şirketlerin kurulması, devlet üstü organizasyonların güçlenmesi, uzakların yakınlaşması ve “dünya vatandaşlığı” gibi kavramların giderek yaygınlık kazanması insanlığın farklı bir evrede olduğunu göstermektedir. Günümüz toplumunu anlatan önemli kavramlardan birisi kuşkusuz ki benzeşmedir. Öyle ki insanlar tarihin hiçbir döneminde günümüzde olduğu gibi benzer tavırlar sergilememiştir. Neredeyse çoğumuz aynı elbiseleri giymekte, benzer yemekleri yemekte, gündelik hayatın rutinlerini benze şekilde yapmaktayız. Bu benzeşme yerel motif ve kimliklerin ortadan kalkmasıyla sonuçlanmakta aynı zamanda bireylerin tüketimin nesnesi haline gelmesine yol açmaktadır.

Homojenleşme ve benzeşmenin bir biçimiyle “kültür emperyalizmine” evrildiği günümüz şartlarında yerel duruş sergilemek ve kendi olabilmek önem kazanmaktadır. Belli bir düşünceye sahip olmak, aynı zamanda belli bir duruş sergilemek demektir. Psikolog Viktorl Frankl’ın da belirttiği gibi insanın en temel motivasyonu anlam arayışı ve anlam inşasıdır. Bu açıdan anlamın kim ve kimler tarafından inşa edildiği de önem kazanmaktadır. Bilgi sosyolojisi perspektifinde, sahip olduğumuz anlamlar bir şekilde inşa edilmektedir. Bu alan üzerinde çeşitli biçimleriyle çalışmaları olan Peter

¹ Bu devrimlerin etikleriyle ilgili bir değerlendirme için bk. Eric Hobsbawm, *Devrimler Çağı 1789-1848*, çev. Bahadır Sinan Şener, (Ankara: Dost K., 2003), 36-89.

² Mustafa Ergün, *Modern Eğitim Sistemlerinin Doğuşu ve Gelişimi*, (Ankara: Pegem A., 2018), 2-3.

Berger, Pierre Bourdieu, Michel Foucault, Karl Mannheim gibi düşünürler paradigma inşasında içinde bulunan sosyal bağlama ve yetiştirme biçimine vurgu yaparlar. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi, bilginin ucuzlayan doğası, yerel ve kültürel anlam örgülerinin parçalanmasını da beraberinde getirmektedir. Bu süreç bir biçimiyle kimlik krizi ve bunalımı olarak tanımlanabilir. Bu durum yerel ve kültürel kimliklerin korunmasını önemli hale getirmektedir. Nihayetinde medeniyetler arasındaki mücadeleler bir biçimiyle bilgi ve güç mücadelesidir. Bu açıdan makale boyunca küresel bilgi hegemonyası karşısında bir bakış açısı kazandırma faaliyeti olarak eğitim konusu, bilgi sosyolojisi perspektifinde ele alınmaktadır. Belirtmek gerekir ki oldukça zor ve kapsamlı olan bilgi sosyolojisi tartışmalarının detaylarından çok, genel bir çerçeve çizilmektedir. Yöntem olarak literatür taramasına dayalı olan makalede eğitimin kimlik inşasında rolünün önemli olduğunun altı çizilmektedir. Hem eğitim tartışmalarına hem de bilgi sosyolojisi tartışmalarına katkı sunmayı amaçlayan çalışmada bilgi yapma, inşa etme ve gelecek kurgulama merkezleri olan okulların, küresel “hegemonya” karşısında kritik önemde olduğunun altı çizilmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde, küreselleşme hegemonya ve bilgi meseleleri irdelenmekte, ikinci kısmında ise eğitimin, anlam ve değer inşası için önemi ve etkisinden söz edilmektedir.

1. KÜRESELLEŞME VE HEGEMONYA

Son dönemde yapılan çalışmalar ve ortaya atılan kimi tezler hayatımızdaki anlamların spontane bir şekilde ortaya çıkmadığını göstermektedir.¹ Anlamlar içinde yaşanan zaman ve kültürle doğrudan ilgilidir. Kendimize, hayatımıza ve olgulara bakış açımıza etki eden önemli faktör içinde yaşadığımız sosyo-kültürel yapıdır.² Bireylerin içinde yaşadıkları toplum, ilişkide olduğu otorite, yaşadığı sosyal dokunun özellikleri onun hayata bakış açısını, meseleleri değerlendirme biçimini ve bilgiyi yapılandırma şeklini etkilemektedir. Bilgi sosyolojisi genel itibarıyla bu hususlarla ilgilenmektedir. Bireylerin hakikat olarak bildiği şeyler verili olgular değildir. Hakikatler inşa edilir ve oluşturulur. John Locke’cu bir yaklaşımla insan zihni doğuştan “Tabula Rasa”dır.³ Zihninde dünyayı anlamlandırabilecek potansiyel olmakla birlikte, hayatı anlama ve anlamlandırmasını sağlayacak bilgi dağarcıkları yoktur. Bu bilgi dağarcıkları aileden, çevreden, gittiği okuldan, içinde yaşanan zamandan etkilenecek oluşurlar. Bilgi meselesi bir açıdan sosyoloji meselesidir. Türkiye’de yetişen biriyle, İsrail’de yetişen birinin olguları farklı bir şekilde ele almasının, dini inanç veya sahip olduğu siyasi anlayışın farklı olmasında, içinde yaşanan mekânın yadsınamaz bir etkisi bulunmaktadır.

¹ Bu durumu sosyal bilimler özelinde tartışan bir rapor için bak. *Gulbenkian Komisyonu: Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılması Üzerine Bir Rapor*, çev. Şirin Tekeli, (İstanbul: Metis Y., 2003).

² Karl Mannheim, *İdeoloji ve Ütopya*, çev. Mehmet Okyayuz, (Ankara: Deki Y., 2009), 182-183.

³ John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, çev. Vehbi Hacıkadıroğlu, (İstanbul: Kalcı Y., 1996).

Bilgi inşa süreçleri genel olarak iki metodolojiyle şekillenmektedir. Kaba ve sert bir şekilde ya da hegemonik ve yumuşak bir şekilde...Tarihin her döneminde insanlar sahip oldukları bilgi ve becerileri kendisinden sonraki nesillere aktarmak istemişlerdir. Bazen resmi bazen de gayri resmi bir şekilde sürdürülen bu faaliyet, modern toplumun yükselmesiyle birlikte, bilgilerin daha sistematik ve rafine bir şekilde aktarıldığı okullar aracılığıyla yapılmaya başlanmıştır. Sanayi süreciyle birlikte ortaya çıkan okulların genel karakteristik özelliği bilginin baskıcı ve rafine bir şekilde aktarıldığı mekânlar olarak dizayn edilmesidir.¹ Gatto’ya göre okulların ortaya çıkması ve pedagojinin gelişmesi bir yönüyle verimin arttırılması, nitelikli iş gücünün arttırılarak daha yüksek gelirlerin elde edilmesi amacıyla da ilgilidir. Öyle ki Gatto, başarılı öğrencilerle başarısız öğrencilerin birtakım yetenek testleriyle ayrıştırıldığı bu kurumların arka planında birtakım öjenik düşünceler olduğunu düşünmektedir.² Dolayısıyla modern dönem eğitim anlayışında öğrencilerin belli düşüncelere kanalize edilmesi, önemsenen bir durum olarak göze çarpmaktadır. Okullar, öğretmenlerin merkezinde olduğu bir çerçeveye yapılandırılmış ve bilgiler bu şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Okullar bilgi yapıcı istasyonlar gibi konumlandırıldığı için bilgi verici yerleri olarak belirgin bir şekilde merkeze alınmıştır. Bu açıdan bilgi yapma süreçleri hegemonik olmaktan çok baskıcı ve buyurgan bir şekilde yapılmıştır.³

Ancak küreselleşme pek çok dinamiği etkilediği gibi okulların konumlarını da bir şekilde etkilemektedir. Bilgi yapma süreçleri dikte edici bir şekilde yapılmaktan çok hegemonyaya araçlık eden birtakım platformlarla sürdürülmektedir. Küreselleşme bu biçimiyle okulların bilgi üzerindeki tekelinin sarsılmasını ifade eder. Küreselleşme bilginin her yere kolayca ulaşmasını ve toplumların kılcal damarlarına kadar ilerlemesini ifade eder. İnternet ve telefon gibi platformlar yeni imkânlar meydana getirmekle kalmayıp aynı zamanda hegemonik bir şekilde yeni bilgilerin inşa edilmesine de kaynaklık etmektedir.⁴ Küreselleşmenin türevleri olan sosyal medya platformları yerel kültür ve anlam öbeklerinin parçalanmasına zemin hazırlarken öte yandan yeni anlam örgüleri ve paradigmalarını da salık vermektedir. Bir çeşit hegemonya kurmaya dönüşen yeni anlam çerçeveleri, belirgin bir şekilde tüketim kültürünü empoze etmekte ve bireyleri tüketim nesnesine dönüştürmektedir.

¹ John Taylor Gatto, *Eğitim: Bir Kitle İmha Silahı*, çev. Mehmet Ali Özkan, (İstanbul: Edam Y., 2018), 138-139.

² Gatto, *Eğitim: Bir Kitle İmha Silahı*, 45-49.

³ Bu bakış açısı pek çok alanda göze çarpmaktadır. Modernitenin bu bakış açısını bahçıvan örneğine benzeten Bauman, bir bahçıvanın bahçeyi şekillendirdiği gibi modern kültüründe bireyleri şekillendirdiğini ve istenmeyen yönlerinin budandığını ifade etmektedir. Zygmunt Bauman, *Modernite ve Holocaust*, çev. Suha Sertabiboğlu, (İstanbul: Sarmal Y., 1997), 84-85.

⁴ Teknolojinin eğitim üzerindeki etkisine ilişkin özet bir açıklama için bk. Anthony Giddens, *Sosyoloji*, haz. Cemal Güzel, (İstanbul: Kırmızı Y., 2013), 778-779.

Reklam şirketleri, kitle iletişim araçları yeni bir anlam örgüsü inşa ederken, hegemonik bir stratejiyle hareket etmektedir.¹ Hegemonya güçlü olanın güçsüz olana hükmetmesi, onu yönlendirmesidir.² Hegemonya iktidar ilişkisinin yumuşak bir biçimidir. Bu ilişki biçimi zora ya da baskıya dayalı değildir. Çoğunlukla maruz kalınan gücün, bireye kendini hissettirmeden onu yönlendirmesi ve kontrol altına almasıdır.³ Öyle ki hegemonya çoğu zaman bireyin gündelik hayatını bireyden habersiz bir şekilde değiştirmektedir. Baskıcı ve zora dayalı güç ilişkisinde birey aktiftir. Zira baskının nerede ve nasıl geldiğinin farkındadır. Kendini karşısındaki baskıya göre konumlandırabilir. Hegemonik ilişkiye dayalı iktidar anlayışında birey aktif gözükmeyle birlikte aslında pasiftir. Zira bu güç ilişkisinde bireyin rızası ve onayı olmakla birlikte karar veren birey değildir. Bu biçimiyle hegemonya çoğunlukla bilgi yapma ve oluşturma tekeli elinde bulunduran güç/güçlerin belirlenmiş olduğu birtakım hedef ve amaçlar çerçevesinde, çeşitli araçlar kullanılarak bireyin güdülenmesini ifade eder. Öncelikli olarak birey bu güç biçimine istekli hale getirilir. Bireyin hegemonik gücün dayatmalarını içselleştirip kendi düşüncesi ve tercihi gibi davranması sağlanmaya çalışılır.⁴ Bu durum Foucault’un tabiriyle “*İktidarın bireylerin tohumuna kadar ulaştığı, bedenlerine eriştiği, hal ve tavırlarına, söylemlerine, öğrenimlerine, gündelik yaşamlarına sindiği kılcal var olma biçimini*” ifade eder.⁵

Bu açıdan hegemonik iktidar ilişkisi en etkili iktidar biçimlerinden birisidir. Zira bu iktidarda gündelik hayatın tüm alanları kontrol altına alınır ve edilgen kılınmaya çalışılır.⁶ Kuşkusuz ki hegemonya kurmanın çeşitli araçları ve yöntemleri vardır. Hegemonik güç/güçler, genel olarak etkilerinin geliştirilmesi, tahkim ettirilmesi ve devamlılığının sağlanması için çeşitli araçları işlevsel kılar. Bu araçlar kimi zaman reklam, kimi zaman bilgi, bazen ise sinema⁷ şeklinde kendisini göstermektedir. Özelde kitle iletişim araçları hegemonyanın hem biçimi hem de yöntemidir. Biçimdir, çünkü parasal, bilimsel, siyasi ve askeri olarak hegemonyanın kolları gibi işler. Yöntemdir zira bu araçlar hegemonyanın kurulmasında önemli bir işleve sahiptir.⁸

¹ Reklamın sanal gerçeklikler ve anlamlar üreterek bireyleri tüketime yönlendirmelerine ilişkin bir değerlendirme için bk. Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, çev. Hazal Deliçaylı&Ferda Keskin, (İstanbul: Ayrıntı Y., 2013), 147-148.

² Martin Slatery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, haz. Ümit Tatlıcan&Gülhan Demiriz, (İstanbul:Sentez Y., 2015).

³ Malcolm Waters, *Modern Sosyoloji Kuramları*, çev. Zafer Cirhinlioğlu, (İstanbul: Gündoğan Y., 2008), 276.

⁴ Slatery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, 240-247.

⁵ Michel Foucault, *İktidarın Gözü: Seçme Yazılar 4*, çev. Işık Ergüden, (İstanbul: Ayrıntı Y., 2012), 23.

⁶ M. Hardt&A. Negri, *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, (İstanbul: Ayrıntı Y., 2002), 236-237.

⁷ Sinema sektörünün bireylerin davranışları, giyim kuşamları ve bilgiyi yapılandırma biçimleri üzerindeki etkisine ilişkin iyi bir gözlem için bk. Carol Dyhouse, *Gösteriş: Kadınlar, Tarih Feminizim*, çev. Duygu Akın, 1.bs, (İstanbul: Can Y., 2015).

⁸ Bu durumu reklam özelinde tartışan bir gözlem için bk. Jean Baudrillard, *Nesneler Sistemi*, çev. Oğuz Adanır&Aslı Karamollaoğlu, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Y., 2011), 201-239.

Hegemonya bir anlamda karşı tarafın pasifleşmesi ve dirençsiz bırakılmasıdır. Zira her paradigma, kendisine rakip olabilecek anlamların ortaya çıkmasını ve gelişmesini engellemek ister. Bu açıdan rakip olabilecek ve bireyi dirençli kılacak her türlü motivasyon ve anlam örgüsü yok edilmeye ve anlamsızlaştırılmaya çalışılır. Birey ne kadar motivasyonsuz ve edilgen olursa, o kadar kolay yönlendirilmektedir. Bu çerçevede bireye bağımsızlık kazandıracak ve onu ayakta tutacak tüm formülasyonlar ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bu formülasyonlardan önemli olanlar da kuşkusuz ki sahip olduğu kimlik, mensup olduğu dindir.¹

Logo-terapinin kurucusu olarak kabul edilen Viktor Frankl şu veya bu şekilde gündelik hayatın içerisinde anlam örgüsü oluşturma'nın önemli olduğunu altını çizer. İnsanlar bir şekilde anlam oluştururlar.² Hayata tutunmak, sağlıklı bir ilişki biçimi kurmak anlamlar oluşturma'yla ilgilidir. İnsanlarla diyalogumuz, nesnelerle ilişki biçimimiz, yaşama stilimiz doğrudan oluşturduğumuz anlamlarla ilgilidir. Karl Mannheim anlamların kontekstual olduğunu altını çizmektedir. İçinde bulunduğumuz sosyal doku anlamlarımızı şekillendirir ve bizlere hayatı anlamlandıracak,³ olguları belli bir çerçevede ele alacak gözlükler verir. Birey ve anlamlarından söz etmek, bir şekilde onların içinde yaşadıkları zaman ve zeminden söz etmektir. Oluşturduğumuz anlamlar bir açıdan bizim kimliğimizi oluşturmaktadır. İnsan, yapısı gereği anlamsız durmayan bir varlıktır.⁴

Kimlik hayatı anlamlı kılınır hale getirdiği için önemlidir. Önceki dönemlerde kimlikler güçlerini önemli oranda lokal ve yerel toplumlardan ve sosyal dokulardan almaktayken küreselleşme süreci bu duruşun kötü bir şekilde etkilenmesiyle sonuçlandı. Bireylerin anlam kaybına uğradığı, düşüncelerin alt üst olduğu bu süreçte kimlik, kolektif bir kültür ögesi meydana getirdiği için toplumlara dayanma noktası, aynı zamanda anlam örgüsü oluşturduğu için bireye direnç noktası sağlayan temel unsurdur.⁵ Bireylerin benzeştiği, sınırların anlamsızlaşmaya başladığı ve tüketim kültürünün yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde belli bir paradigmayla hayatı anlamayı sağlayan kimlik, bireyin sığınabileceği önemli bir liman görünümündedir. Ne var ki “dünya vatandaşlığı”⁶ liberal

¹ George Ritzer, *Modern Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür, (İstanbul: Deki Y., 2012), 141.

² Viktor E. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, çev. Selçuk Budak, (İstanbul: Okyanus Y, 2009), 9-10.

³ Mannheim, *İdeoloji ve Ütopya*, 260.

⁴ Viktor E. Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, çev. Selçuk Budak, (Ankara: Öteki Y., 1994), 12-13.

⁵ Yine de küresel sermayenin gözünde dinin bizatihi kendisinin de metalaştırıldığını vurgulamak gerekmektedir. Öyle ki dinsel objeler, ritüel ve uygulamalarda nihayetinde bir yerde meta olarak ele alınmakta ve bu şekilde tüketilmektedir. Dinin tüketim kültürüne dönüşmesi ve metalaşmasına ilişkin bir gözlem için bk. İsmail Demirezen, *Tüketim Toplumu ve Din*, (İstanbul: Dem Y., 2015).

⁶ Dünya vatandaşlığı kimi araştırmalarda insanlar arası savaşın mantıksızlığı ve tutarsızlığından hareketle dillendirilmektedir. Bunlara göre gezegenler içinde Dünya bir tanedir ve insanoğlunun gidebilecek başka bir kapısı yoktur. Bu anlamda bir birimizle ilgili çekişmeleri bırakıp bu ortak vatani hep birlikte koruyup kollamalıyız. Örnek bir çalışma için bk. Edgar Morin and A. Brigitte Kern, *Dünya Vatan*, çev. Melike Hemami Kırac, (İstanbul: İletişim Y., 2001), 207-211.

ekonomi, eşitlik (eş cinsel, kadın erkek, inanç farklılığı ne olursa olsun) gibi söylemler bireylerin farklılıklarını silikleştirmekte, insani özelliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bu durum her ne kadar iyi niyetli bir durum olarak görülse de, aslında kimi açılardan bireyi bir bütünün içinde yok etmekte ve anlamsız hale getirmektedir. Bireysel farklılıkların silikleşmesinin yanı sıra post-modern kimi söylemler hakikatleri anlamsızlaştırmakta bir anlamda modern panteist bir felsefe yaymaktadır. “Herkesin hakikati kendine” şeklinde özetlenebilecek post-modern felsefe, kollektivist dayanışmayı oluşturacak bütünlüklü bir Tanrı anlayışını yok ederken,¹ bunun yerine her bireyin kendi tanrısını oluşturması ve bu tanrısının peşinden gitmesi şeklinde bir anlayışın gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Modern tüketim anlayışı bireyselleşmeyi savunup, mahalle kültürünün, ideolojilerin ve özelde dinlerin bireyleri dogmatik düşünceye sevk ettiğini iddia ederken, öte yandan herkesi benzeştirici bir kültür salık vermektedir.²

Metalaşma ve tüketim üzerinde çalışmaları olan Baudrillard, tüketim kültürünün bireylere yeni bir gerçeklik dayattığını vurgulamaktadır. Ona göre bireylerin gerçeklik inşası şu sıralamayla meydana gelir: “*Derin bir gerçekliği yansıtmaması olarak imge, Derin bir gerçekliği değiştiren ve gizleyen imge, derin bir gerçekliğin yokluğunu gizleyen imge, gerçekliğin hiçbir çeşidiyle ilişkisi olmayan ve kendi kendine saf simülakr olan imge.*”³ Buna göre yaşam tarzımız, etkileşimde olduğumuz nesneler dünyası belli bir süreçten geçtikten sonra gerçek olarak algılanır. Baudrillard abartı ve olgusal olmayan anlam örgülerinin bir yönüyle çarpıcı ve reelden kopartıcı olduğunun altını çizer. Küreselleşme hadisesi, yerel kimlik ve medeniyetlerin bir bütün olarak tek paydada ortaklaşacak bir şekilde tüketime evrilmesini imlemektedir. Yerel anlam ve değerlerin tüketimin malzemesi haline gelmesi, markaların gerçekliğin ve hakikatin yerini alması bireylerin kendilik bilincini kaybedip tüketim nesnesine dönüşmesini ifade etmektedir.⁴ Küreselleşme dolayısıyla gelişen kitle iletişim araçlarının ortaya çıkardığı yeni kollektif anlam örgüsü bir yönüyle modadır. Küresel ekonomi için moda olmazsa olmaz bir olgudur. Moda bireysel, yerel ve kültürel farklılıkların, sınır ve çizgilerin yeni sınır ve çizgiler içinde yok olması, anlamsızlaşmasıdır. Bu anlam kaybının yerini daha belirgin bir şekilde tüketim ve nesne endeksli bir bakış açısı almakta ve yeni bir anlam örgüsü meydana getirilmektedir. Bu yönlendirmeye direnç gösterecek, yerel ve otantik(dinler, gelenek ve görenekler....)⁵anamlar küresel

¹ A. Yaşar Sarıbay, “Küreselleşme, Post-modern Uluslaşma ve İslam”, der. E. Fuat Keyman& A. Yaşar Sarıbay, *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam*, (Ankara: Vadi Y.,1998), 14-31.

² Benzeşmeye ilişkin bir değerlendirme biçimi için bk, George Ritzer, *Toplunun McDonaldlaştırılması*, çev. Ş. Süer Kaya, 2. Bs. (İstanbul: Ayrıntı Y., 2011).

³ Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, 3.bs. (Ankara: Doğubatı Y., 2011), 20.

⁴ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, 103-104.

⁵ Geleneğin değişimine ilişkin kuramsal bir yaklaşım için bk Anthony Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor*, çev. Osman Akınhay, (İstanbul: Alfa Y., 2000), 51-57. Ancak bu durum geleneğe menfi bir tavır takınmayı gerektirmez. Zira her toplumun bir hafızası vardır. Geçmiş

anlamlar içerisinde belirsizleştirilmektedir. Öyle ki kimi zaman dinsel birtakım ritüel ve uygulamalar otantik anlam ve bağlamından kopmakta ve metalaştırılmaktadır. Örneğin, İslami bir vecibe olan başörtü defileye; hac ibadeti ise turizm organizasyonuna dönüştürülmektedir.¹ İronik bir şekilde küreselleşme bireyci söylem üzerinden inşa edilmektedir. Diğer bir ifadeyle insanlar bireyselleştirilerek makro ölçüde benzeştirilmektedir. Dolayısıyla topyekün benzeştirme, bireysel hak ve ödevler kutsanarak yapılmaktadır. Günümüz liberal söylemin en büyük vurgusu, bireycilik olmasına rağmen, belki de dünya tarihinde en fazla benzeşmenin yaşandığı bir dönemde yaşamaktayız. Bu durumu topyekün “McDonaldlaşma” olarak tanımlayan Ritzer, tek biçimciliğin, tüketim ve nesneleşme parantezinde geldiği aşamanın altını çizmektedir.² İnsanların çoğu aynı telefonu kullanmakta, aynı elbiseleri giymekte, aynı saatte aynı dizileri izlemektedir. Dahası aynı günlerde ve saatlerde AVM’lere gitmekte, tatillerini aynı şekilde yapmakta, aynı çocuk sayısına sahip olmaktadır. Gittikleri AVM’lerde aynı markalı ürünlerle karşılaşmakta, kimi zaman “Fiyatı ne kadar? Kredi kartı geçerli mi? Kaç ay vadeli?...” şeklinde aynı replikleri kullanmaktadır.³

Bireyci davranarak bireylerin yeni bir potada eritilmesi çelişki gibi gözükse de, ekonomik açıdan önemli bir strateji gibidir. Bu stratejiyi anlamak için Antonio Gramsci’nin yoğun bir şekilde işlediği hegemonya kavramına tekrar bakmakta fayda vardır.⁴ Moda hegemonyanın bir biçimidir.⁵ Kendisini görsel araçlarla topluma sunar ve böylece toplumun rızasını alarak ona yeni bir imaj dayatır. Ne var ki toplum, bunun dayatma olduğunu anlamaz, güzel bir tasarım olmazsa bile etkilenir ve zamanla kullanmaya başlar. Baudrillard’cı bir perspektifle bu durum belli bir aşamadan sonra gerçeklik haline gelir.⁶ Birey farkında olmadan dar paça, ya da ispanyol paça giyer. Belirli markaları almak için kayda değer mesai ve para harcamaya başlar.

Bireylerin bu duruma gelmesi için yerel ve otantik anlam örgülerinin anlamsızlaşması, mahalle kültürünün ortadan kalkması, yerel ve dini paradigmaların anlam kaybına uğraması ve “bireyselleşme” önem kazanmaktadır. Genel bir motto olarak okunabilecek bir çerçeve olan “her

insanın sağlıklı hareket etmesinde ve bir takım olgulara direnmesinde önemli bir noktadır. Bu durumun altını çizen Giddens geleneğin önemli bir olgu olduğunu düşünmektedir. Ona göre gelenek toplumların hamurudur. Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor*, 52.

¹ Demirezen, *Tüketim Toplumu ve Din*, (İstanbul: Dem Y., 2015).

² George Ritzer, *Toplunun McDonaldlaştırılması*, çev. Ş. Süer Kaya, 2. Bs. (İstanbul: Ayrıntı Y., 2011), 62-64.

³ Bireyselleşme ve tüketim arasındaki ilişkiye dair bir değerlendirme için bk. Paul Ginsborg, *Gündelik Hayat Politikaları*, çev. Muhsin Önal Mengüşoğlu, (Açılım Kitap: İstanbul, 2010), 105-132.

⁴ Antonio Gramsci, *Hapishane Defteri*, çev. Kenan Somer, (İstanbul: Onur Y., 1986), 73-74; Gramsci’nin hegemonya analizine ilişkin bir değerlendirme için bk. A. David Merton, *Gramsci’yi Çözümlemek*, (İstanbul: Kalkedon Y., 2011).

⁵ Moda (popüler) kültürle küreselleşme arasında ki ilişki için bk. Peter L. Berger, “Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri”, Çev. Aylar Oruç, *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme*, der. Peter L. Berger & Samuel P. Huntington, (İstanbul: Kitap Y., 2003), 15-17.

⁶ Jean Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, çev. Oğuz Adanır, (İstanbul: Boğaziçi Y., 2008), 126.

birey özeldir” şeklindeki söyleme rağmen neden milyonlarca insanın benzeştiği, aynı davranış kalıpları gösterdiği sorusunun cevabı bireyci söylemin çok da masumane bir söylem olmadığını imler. Hangi açıdan olursa olsun sosyal kontekstin dışına çıkmış bireyleri yönlendirmek daha kolaydır. Dinsel ya da geleneksel bağları kuvvetli olan, aile ilişkileri gelişkin olan bireylerin, yönlendirilmesi ve bu yönlendirilmenin kalıcı olması daha zordur.¹ Bu anlamda sosyal kontrol mekanizmaları olabildiğince saf dışı bırakılmaya çalışılır. Bu olguların bireysel hak ve özgürlüklere engel olduğu fikri aşılır. Böylece bireylerin daha rahat hareket edebileceği, çizgisiz bir dünya imajı yaratılmaya çalışılır. Önemli bir sosyal kontrol mekanizması olan din (özellikle monoteist dinler) eleştiri konusu olurken, modaya kolay hizmet edebilecek yeni bir inanç biçimi yerleştirilmeye çalışılır.² Özetle bireyselci söyleme rağmen insanlar belli anlam örgüleri etrafında kümelenmektedir. Önceki dönemlerde bu kümelenme daha çok yerel motifler etrafında meydana gelmekteyken küreselleşmeyle birlikte genel olarak Batı merkezli bir kümelenmenin ortaya çıktığı görülmektedir.³ Bu biçimiyle küreselleşme, batılılaşmanın her yere kolayca ulaşması, batı merkezli anlam örgüsünün yerel ve lokal kültür ve anlam örgülerinin yerine geçmesi, lokal kültürlerin batı etkisinden uzakta durmasının zorlaşmasına yol açmaktadır.⁴

2. ANLAM OLUŞTURMA VE OKUL: ‘KİMLİK’ İNŞASININ ÖNEMİ

Doğadaki canlılar içerisinde sistematik bir şekilde bilgiyi akataran tek varlık insandır. Bilgi aktarımı sayesinde bizden önceki nesillerle ilgili fikir edinmekte ve bu bilgilerin üzerine yeni bilgiler koyarak gelişime katkı sunmaktayız. Programlar ve müfredatlar bu işlemin daha sistematik bir şekilde yapılması için geliştirilir. Müfredatlar ve programlarla birlikte bilgi inşa etme üzerine kurulu olan okullar bilgi ve paradigma aktarma faaliyetinin bir örneğidir. Okullar iş bölümü, farklı mesleki yeterliliklerin kazandırılması, insan kaynaklarının etkin kullanılması, bireylerin sosyalleşmesinin sağlanmasının yanı sıra anlam inşa etme ve bireylerin olguları belli bir bakış açısıyla ele almasını sağlayan yerler gibidir. Nitekim eğitim öğretimin önemli işlevlerinden biri de “kültürlenme” faaliyeti olarak belirtilmektedir.⁵

¹ Toplumun ve mahalle kültürünün birey üzerindeki etkisini vurgulayan Emile Durkheim, toplumsal normaların çözülüşünü “anomi” olarak tanımlar. Toplumsal konsensüs birey için bir çeşit anlam çerçevesidir. Slaterry, *Sosyolojide Temel Fikirler*, 35-37.

² Din ve küreselleşme arasında ki ilişkiye güzel yorumlar getiren Falk monoteist inançlarla küreselleşme arasında karmaşık bağlantılar kurmaktadır. Bk. Richard Falk, *Küreselleşme ve Din*, çev. Hasan Tuncay Başoğlu, (İstanbul: Küre Y., 2003), 75-80.

³ Batı merkezli hegemonyanın idealize edip tüm toplumları bu medeniyet değerlerine göre şekilleneceğini savunan bir çalışma için bk. Francis Fukuyama. *The end of history and the last man*, (New York : The Free Press, 1992).; Bireyselleşmenin farklı boyutlarının ayrıntılı bir şekilde ele alındığı bir çalışma için bk. Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, çev.Yavuz Alogan, (İstanbul: Ayrıntı Y., 2001).

⁴ Giddens, *Sosyoloji*, 96-98.

⁵ Mehmet Şişman, *Eğitim Bilimine Giriş*, (Ankara: Pegem Akademi Y., 2007), 3-4.

Avusturyalı düşünür İvan İllich, okulların bireyleri körelttiğinin altını çizse de,¹ bireylerin bir şekilde içinde yaşadığı sosyal çevreden etkilenecek hakikatler oluşturduğuyla ilgili pek çok gözlem vardır. Bu gözlemlerin rafine biçimlerinden birisi Peter Berger ve Thomas Luckmann tarafından kaleme alınan “*Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*” başlıklı çalışmadır. Çalışmada Berger ve Luckmann bireylerin anlam çerçevesinin sosyal şartlar ve içinde yaşanan toplum tarafından belirlendiğiyle ilgili güçlü argümanlar sunmaktadır.² Dönemin şartları, içinde yaşanan zamanın genel paradigmaları ve sosyo-kültürel çevrenin bilinç ve bilgi üzerindeki etkileriyle ilgili çeşitli gözlemlere Thomas Kuhn,³ Michel Foucault,⁴ Martin Heidegger,⁵ Hans-George Gaddamer,⁶ Pierre Bourdieu⁷ gibi isimlerce değinilmektedir. Toplumun bilgiyi belirlediği ve şekillendirdiğiyle ilgili kimi doneler sosyolojinin kurucu babalarından olan klasik sosyolog Emile Durkheim’in çalışmalarında da görülmektedir.⁸ Bu düşünürlerin yapmış olduğu tartışmalar kendisiyle birlikte önemli bir soruyu da gündeme getirmektedir. Bireylerin epistemik şablonları, meseleleri anlamlandırma biçimleri verili değil de sonradan oluşuyorsa anlam çerçeveleri kim veya kimler tarafından oluşturulmalıdır? Elbette ki anlamların oluşması sistematik bir şekilde bilgilerin dikte edilmesi anlamına gelmemelidir. Ancak anlamsız duramayacak bireylere birtakım anlam örgülerini oluşturmasında rehberlik etmek önemlidir. Bilgiye ulaşmanın kolay olduğu günümüz platformlarında okulların görev, amaç ve kapsamlarının bu bağlam etrafında yeniden değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Bugün bir öğrenci sosyal bilimler alanında (ki buna büyük oranda doğa bilimleri olan matematik ve fen de dâhil edilebilir) istediği bilgiye rahat bir şekilde üstelik çok az bir maliyetle ulaşabilmektedir. Bu sosyal realite, şu temel soruyu bir şekilde gündeme getirecek/getirmektedir: Bilgi kolay bir şekilde ulaşılabilir olduğuna göre maliyetli olan okulların fonksiyonu ve durumu nedir/ne olabilir? Soruya verilmesi gereken muhtemel cevaplardan bir tanesi, kuşkusuz ki bilgileri organize etmek ve anlam örgülerinin sağlıklı bir şekilde oluşmasına katkı sunmaktır. Bireylerin yoğun bir bilgi tazyikine maruz kaldığı günümüz şartlarında hangi bilginin, hangi ölçüte varılarak kullanılabilir olduğu veya değerli olduğu şeklindeki tartışmalara eğitim önemli bir cevaptır. Bireylerin bilgiyi, nerede, nasıl ve ne şekilde kullanacağı hakkında fikir

¹ İvan İllich, *Okulsuz Toplum*, çev. Celal Öner, (İstanbul: Oda Y., 2006), 13-14.

² Peter Berger&Thomas Luckmann, *Gerçekliğin Sosyal İnşası (Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi)*, çev. Vefa Saygın Ögütler, İstanbul: Paradigma Y., 2008), 274.

³ Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş, (İstanbul: Kırmızı Y., 2015).

⁴ Bilgi için bk. Michel Foucault, *Hapishanelerin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, (Ankara: İmge Y. 1992).

⁵ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan H. Ökten, (İstanbul: Agora K., 2006).

⁶ Hans-Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, çev. Hüsamettin Arslan&İsmail Yavuzcan, C. 1, (İstanbul: Paradigma Y., 2008).

⁷ Pierre Bourdieu, *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, çev. Derya Fırat&Günce Berkkut, (Ankara: Heretik Y., 2015).

⁸ Durkheim toplumun bireyi belirlediğini düşünen biri olarak toplumsal olguları bireyi silikleştirecek şekilde bir “nesne” gibi ele almaktadır. Bir değerlendirme için bk. Lucien Goldmann, *İnsan Bilimleri ve Felsefe*, çev. Afşin Timuçin&Fusun Aynuksa, 2.bs. (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Y., 1998).

sahibi olmaları, bilginin doğasında var olan çelişki ve mantıklar hakkında düşünce sahibi olması önemlidir. Aslında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ortaöğretilere konulan zorunlu dersler arasında bilgi kuramının olması, bir yönüyle bilginin elde ediliş ve yapılış sürecine ilişkin farkındalık kazandırma amacına matuftur.¹

Eğitimin bilgi ve düşünceyi şekillendiremediği bir durumda bilginin bağlamından kopması, bilgi yapma süreçlerinin anlamsız uğraşlara dönmesi ihtimal dahilindedir. Bu çerçevede bilgi yapma süreçlerinin belirlenmesi, bireylerin belli anlamlar etrafında organize edilmesi onların kendilik tanımlamasında ve kimlik oluşturmada önemlidir. Başta J.J. Rousseau² olmak üzere, İvan İlich,³ Catherine Baker⁴ ve John Taylor Gatto⁵ gibi düşünürler eğitimin bireyi baskıladığının altını çizerek. Genel olarak bu düşünürler eğitim-öğretim faaliyetinin bireyin özgürlüğünü, özerkliğini ve bilgi yapma becerilerini örselediğiyle ilgili fikir birliği içerisinde olmasına rağmen, insanların nasıl olup da benzer davranış örüntüleri gösterdikleriyle ilgili fikirler ileri sürmemektedirler. Vurgulandığı gibi okulların zaten bilgi üzerindeki tekelleri kırılmışa benzemektedir. Bugün bireylerin şekillendiricisi olan kurumlar okullardan çok internet ve bilişim ağları gibidir. Modern toplumu “Ağ Toplumu” toplumu olarak tanımlayan Castells haklı olarak sosyal ağların bilgi üzerindeki etkisinin altını çizmektedir.⁶Günümüz liberal söylemin bireyi öne çıkaran sloganlarına rağmen dünyada benzeri görülmemiş bir türdeşleşmenin yaşanması bu çerçevenin bir göstergesidir. Tüketim endeksli davranış biçimlerinin yükselmesi, aile yapısı, komşuluk ilişkileri ve insan ilişkileri gibi tüm süreçleri etkilemektedir.

Günümüz felsefi arka planını oluşturan parasal bakış açısı ve metalaşma milli eğitimin yayınlamış olduğu “2023 Eğitim Vizyonu Belgesinde” de kendisini göstermektedir. Örneğin belgede şu ifadelerle eğitimin hegemonik birtakım ajandaların aracı haline getirildiğinin altı çizilmektedir: “... Eğitim model ve uygulamalarının filizlendikleri düşünce çevreleri ve koşullarını aşarak piyasanın rekabetçi şartlarında “olgunlaşmaları” ve küresel ölçekte hegemonik/jeopolitik güç araçları hâline gelmeleri de söz konusu olabilmektedir. Modernleşmeyle başlayan süreçle beraber dünya tarihi, bu tür örneklerle doludur.”⁷ Devamında insanların sürekli bir şekilde başarıya endeksli olmasının insan olmanın özellikleriyle bağdaşmayacağına dikkat çekilerek, insanın manevi özelliklere de sahip

¹ Bu dersin içeriğine ilişkin bilgi için bk. Ali Gülmezler Vd. *Bilgi Kuramı: Öğretmen el Kitabı*, (Ankara: Devlet Kitapları, 2019).

² J.J. Rousseau, *Emile*, haz. Ülkü Akgündüz, (İstanbul: Selis K., 2003).

³ İlich, *Okulsuz Toplum*, 2012.

⁴ Catherine Baker, *Zorunlu Eğitime Hayır*, çev. Ayşegül Sönmezsoy, 2.bs. (İstanbul: Ayrıntı Y., 1995).

⁵ Bk. Gatto, *Eğitim: Bir Kitle İmha Silahı*, 2018.

⁶ Manuel Castells, *Ağ Toplumu*, çev. Ebru Kılıç, 2.bs. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Y., 2006), 103-119.

⁷ Bk. 2023 Eğitim Vizyonu-MEB, <http://2023vizyonu.meb.gov.tr/> (Erişim, 15 Aralık, 2019).

olduğuna vurgu yapılmaktadır.¹ “Eğitim sistemlerinin içinden çıktığı toplumun aynası” olduğunu vurgulayan belge küresele duyarlı olmakla birlikte yerel dinamiklerin sergilenmesinin önemli olduğunu altını çizmektedir.² Bu anlamda bireylerin belli değerler ve düşünceler etrafında örgütlenmeleri ve medeniyet bilinci sahibi olmaları önem kazanmaktadır. Tarih ve medeniyet ışığında bireylerin anlam dünyalarının şekillenmesi, aynı zamanda aklın karanlıkta yol almasını önleyici bir faktördür. Geçmiş, aklın nasıl çalışacağını ve olguları nasıl değerlendireceğini, meseleler karşısında nasıl tutum takınılacağını gösteren bir pusuladır. Bireyin homo economicuscu felsefeye evrilmesi önemli ölçüde onun yabancılaşmasıdır. Kapitalist bireyin kendisine, çevresine, yaptığı işe ve doğaya yabancılaştığının altını çizen Marx, anlam dünyası metalaşan bireylerin çıkmazlarını vurgulamaktadır.³ Değerlerin yozlaştığı, insanın temel özelliklerinden birisi olan manevi yönlerinin parasal süreçlere evrildiği günümüzde diğerkâmlık, saygı, sabır gibi değerlerin eğitim konusu yapılması önemli bir faktör olarak belirmektedir. Okulların formel bilgi veren yerler olmaktan çıkıp değer endeksli politikalar geliştirmesi, bilgiye ulaşımın zaten ucuzladığı günümüz şartlarında önem kazanmaktadır. Nihayetinde her çeşit bilginin dolaşıma sokulduğu, bilginin piyasalaştığı bir ortamda okullara ve eğitime düşen büyük görevlerden birisi, bireylerin belli bir anlam örüntüsü içerisinde bilgi şemalarını oluşturmasını sağlamaktır. Yerel kimlik ve motiflerin korunması bilgi yığınları içerisinde bocalanan bireye bir çeşit sığınak işlevi görecektir. Neticede kendilik bilinci oluşmayan, anlam dünyası parçalanmış, kimlik oluşumu olmayan bireylerin bilinçleri etkiye çok daha kolay maruz kalacağından, yönlerini kaybetmeleri ve anlam örgülerinin küresel tüketim anlayışıyla çerçevelenmesi çok daha olasıdır. Bireyciliğin bu kadar yoğun tartışıldığı günümüzde milyonlarca insanın benzeşmesi bir şeyler ifade etmektedir: Kimlikleri, yerel motifleri ve kendilik bilinçleri sarsılmış olan bireylerin daha ziyade batı merkezli yeni bir anlam örgüsü çerçevesinde organize olmaları, okulları ve eğitimin anlam ve değer inşasında fonksiyonel kılınmasının önemine işaret etmektedir. Neticede anlamsız yaşayamayacak bireylere birtakım anlamlar vermemek, bireyleri ruhsuz bir robot konumuna düşürmektedir.

SONUÇ

Günümüz toplumlarının en büyük problemlerinden bir tanesi anlam kaybıdır. Modernizm, post modernizm, tüketim toplumu, sekülerleşme, gözetim toplumu gibi tanımlamalar günümüz toplum karmaşasının bir göstergesidir. “Hayat boşluk kabul etmez” ifadesi, genel olarak eşya için kullanılmakla birlikte daha ziyade insan ve anlam çerçevesine vurgu yapmaktadır. İnsanoğlu bir şekilde hayatı ve olayları anlamlandırabilecek arayışlara girmektedir. Hayatı ve olayları

¹ “2023 Eğitim Vizyonu Belgesi”

² “2023 Eğitim Vizyonu Belgesi”

³ Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, çev. Korkmaz Alemdar, (İstanbul: Kırmızı Y., 2014), 107-149.

anlamlandırmak, kendi konumumuz ve basacağımız zeminle ilgili fikir sahibi olmaktır. Viktor Frankl’ın belirttiği gibi bizlere güç katacak, ilişki biçimlerimizi anlamlandıracak, olayları belli bir mantık şeması içerisinde değerlendirebilecek anlam çerçevelerinin olması önemlidir.

Önceki dönemlerde anlamlar lokal ve yerel ağlar tarafından şekillendirilmekteydi. Köyde yaşayan birinin anlam dünyası köyle sınırlıydı. İnsanlar genel olarak yüz yüze görüşebildiği, okuyabildiği ve edinebildiği kadar anlam çerçevesi oluşturmaktaydı. Birey içinde yetiştiği mahallenin, kültürün ve medeniyet havzasının bir nüvesiydi. Elbette ki her birey bir şekilde farklıdır. Ancak tüm farklılıklarımıza rağmen benzer davranış örüntüleri göstermekteyiz. Toplumun insanı şekillendirdiği, insana hayatı anlamlandıracak bir form verdiği ve bir şekilde değerler manzumesi sunduğuyla ilgili yığınla gözlem ve araştırma mevcuttur. İnsan ne kadar birey olsa da bir şekilde içinde yaşadığı toplumsal yapının bütünü içerisinde anlamlıdır. Örneğin Oslo’da kadın olmakla, Kahire’de kadın olmak; Etiyopya’da birey olmakla Fransa’da birey olmak aynı anlamlara gelmemelidir. Sosyal dokular ve ortam farklı olduğu için bireysel davranış ve kalıplar da farklı olmaktadır. Anlam örgüleri, içinde yaşanan toplumsal zemin ve dokudan hareketle yapılandırılır. Nihayetinde insanın anlam çerçevesi verili değildir. İçinde yaşanan zaman ve zeminin bakış açısından hareketle yapılanırlar. Çeşitli araçların gelişmesi, dünyanın küçülmesi yerel anlamların ortadan kaybolmasıyla sonuçlanmaktadır. Küreselleşme olarak tanımlanabilecek bu durum Çin’den, ABD’ye milyonlarca insanın benzeşmesine yol açmaktadır. İnsanlık, tarihin hiçbir döneminde günümüz toplum dinamiğinde görülen benzeşme türü bir benzeşme yaşamamıştır. Günümüzde anlam oluşturan yerel, kültürel ve lokal medeniyet havzaları etkinliklerini yitirmekte ve giderek küresel bir çerçeveye oturan bir anlam şeması geliş(tiril)mektedir. Günümüz tabiriyle “moda” olarak tanımlanan bu süreç, bireylerin yeni anlam örgüleri etrafında organize olmalarına işaret etmektedir. Tüketim, nesneleşme, araçsallaşma gibi davranış kalıplarının ve anlam örgülerinin yaygınlaştığı günümüz sosyal dinamiklerinde diğerkamlık, fedakarlık, yardımlaşma, sabırlı olma, erdemli davranma gibi değerler silikleşmekte ve anlamlarını yitirmektedir.

Bilginin ucuz bir şekilde dolaşımda olduğu günümüzde okulların bilgi üzerindeki tekelleri kırılmıştır. Bu çerçevede okulları anlamlı hale getirebilecek tek çerçeve belli bir değer örgüsü oluşturmaktır. Nihayetinde bireyler günümüz anlamında çok rahat bir şekilde bilgilere ulaşabilmektedir. Binlerce ciltlik kitaplar tek bir diskte taşınabilmektedir. Dolayısıyla günümüzün temel problemi bilgi meselesinden çok, anlam kaybı ve değer yozlaşması gibidir. Okulların belli ölçüde yapabileceği en önemli faaliyet, değer merkezli anlam çerçevesi sunmaktır. Makale boyunca insan bilincinin bir şekilde biçimlendirildiğini ifade etmeye çalıştık. Özünde okulların arka planını oluşturan varsayım da bilincin şekillendirilme kabulüdür. Kitlelerin yoğun bir şekilde etkiye açık olduğu günümüzde

onların paradigma oluşturmaları ve birtakım değerler etrafında anlam oluşturmaları önemlidir. Bu durum da okulların önemine işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aron, Raymond. *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, çev. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Kırmızı Y., 2014.
- Baker, Catherine *Zorunlu Eğitime Hayır*, çev. Ayşegül Sönmezsoy, 2.bs. İstanbul: Ayrıntı Y., 1995.
- Baudrillard, Jean. *Nesneler Sistemi*, çev. Oğuz Adanır&Aslı Karamollaoğlu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Y., 2011.
- Baudrillard, Jean. *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, çev. Oğuz Adanır, İstanbul: Boğaziçi Y., 2008.
- Baudrillard, Jean. *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, 3.bs. Ankara: Doğubatı Y., 2011.
- Baudrillard, Jean. *Tüketim Toplumu*, çev. Hazal Deliçaylı&Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Y., 2013.
- Bauman, Zygmunt. *Bireyselleşmiş Toplum*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Ayrıntı Y., 2001.
- Bauman, Zygmunt. *Modernite ve Holocaust*, çev. Suha Sertabiboğlu, İstanbul: Sarmal Y., 1997.
- Berger, Peter &Thomas Luckmann. *Gerçekliğin Sosyal İnşası (Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi)*, çev. Vefa Saygın Öğütle, İstanbul: Paradigma Y., 2008.
- Berger, Peter L. “Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri”, çev. Aylar Oruç, *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme*, der. Peter L. Berger& Samuel P. Huntington, İstanbul: Kitap Y., 2003.
- Bourdieu, Pierre. *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, çev. Derya Fırat&Günce Berkut, Ankara: Heretik Y., 2015.
- Castells, Manuel. *Ağ Toplumunun Yükselişi*, çev. Ebru Kılıç, 2.bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Y., 2006.
- Demirezen, İsmail. *Tüketim Toplumu ve Din*, İstanbul: Dem Y., 2015.
- Dyhouse, Carol. *Gösteriş: Kadınlar, Tarih Feminizim*, çev. Duygu Akın, 1.bs, İstanbul: Can Y., 2015.
- Ergün, Mustafa. *Modern Eğitim Sistemlerinin Doğuşu ve Gelişimi*, Ankara: Pegem Akademi, 2018.
- Falk, Richard. *Küreselleşme ve Din*, çev. Hasan Tuncay Başoğlu, İstanbul: Küre Y., 2003.
- Foucault, Michel. *Hapishanelerin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Y. 1992.
- Foucault, Michel. *İktidarın Gözü: Seçme Yazılar 4*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Y., 2012 .
- Frankl Viktor E. *İnsanın Anlam Arayışı*, çev. Selçuk Budak, İstanbul: Okyanus Y., 2009.
- Frankl, Viktor E. *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Y., 1994.

- Fukuyama, Francis. *The end of History and the Last Man*. New York :The Free Press, 1992.
- Gadamer, Hans-Georg. *Hakikat ve Yöntem*, çev. Hüsamettin Arslan&İsmail Yavuzcan, C. 1, İstanbul: Paradigma Y., 2008.
- Gatto, John Taylor *Eğitim: Bir Kitle İmha Silahı*, çev. Mehmet Ali Özkan, İstanbul: Edam Y., 2018.
- Giddens, Anthony. *Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor*, çev. Osman Akinhay, İstanbul: Alfa Y., 2000.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*, haz. Cemal Güzel, İstanbul: Kırmızı Y., 2013.
- Ginsborg, Paul. *Gündelik Hayat Politikaları*, çev. Muhsin Önal Mengüşoğlu, Açılım Kitap: İstanbul, 2010.
- Goldmann, Lucien. *İnsan Bilimleri ve Felsefe*, çev. Afşin Timuçin&Fusun Aynuksa, 2.bs. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Y., 1998.
- Gramsci, Antonio. *Hapishane Defteri*, çev. Kenan Somer, İstanbul: Onur Y., 1986.
- Gulbenkian Komisyonu- *Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılması Üzerine Bir Rapor*, çev. Şirin Tekeli, İstanbul: Metis Y., 2003.
- Gülmezler, Ali. Vd. *Bilgi Kuramı: Öğretmen el Kitabı*, Ankara: Devlet Kitapları, 2019.
- Heidegger, Martin. *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul: Agora K., 2006.
- İllich, İvan. *Okulsuz Toplum*, çev. Celal Öner, İstanbul: Oda Y., 2006.
- Kuhn, Thomas. *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş, İstanbul: Kırmızı Y., 2015.
- Locke, John. *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, çev. Vehbi Hacıkadıroğlu, İstanbul: Kabalcı Y., 1996.
- M. Hardt&A. Negri. *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, 4. Bs, İstanbul: Ayrıntı Y., (2002).
- Mannheim, Karl. *İdeoloji ve Ütopya*, çev. Mehmet Okyayuz, Ankara: Deki Y., 2009.
- MEB, 2023 Eğitim Vizyonu, Erşim, 15 Aralık, 2019.<http://2023vizyonu.meb.gov.tr/>
- Merton, A. David. *Gramsci’yi Çözümlemek*, İstanbul: Kalkedon Y., 2011.
- Ritzer, George. *Modern Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür, İstanbul: Deki Y., 2012.
- Ritzer, George. *Toplumun McDonaldlaştırılması*, çev. Ş. Süer Kaya, 2. Bs. İstanbul: Ayrıntı Y., 2011.
- Rousseau, J.J., *Emile*, haz. Ülkü Akgündüz, İstanbul: Selis K., 2003.
- Sarıbay, A. Yaşar. “Küreselleşme, Post-modern Uluslaşma ve İslam”, der. E. Fuat Keyman& A. Yaşar Sarıbay, *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam*, 14-31, Ankara: Vadi Y., 1998.

Slattery, Martin. *Sosyolojide Temel Fikirler*, haz. Ümit Tatlıcan&Gülhan Demiriz, İstanbul: Sentez Y., 2015.

Şişman, Mehmet. *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem Akademi Y., 2007.

Waters, Malcolm. *Modern Sosyoloji Kuramları*, çev. Zafer Cırhinlioğlu, İstanbul: Gündoğan Y., 2008.